

MENS TÆPPET GÅR NED FOR DET GRØNLANDSKE PENGEVÆSEN

Af direktør, lic. merc. *Hans C. Christiansen*

Den kongelige grønlandske Handel

1. Tuskhandel afløses langsomt af pengeøkonomi.

Tuskhandel hører det primitive samfund til. Det er et særkende for enhver udviklet samfundsøkonomi, at man har brug for mellemregning, for en standardiseret måleenhed eller værdimåler. En enkelt vare kan blive en sådan måleenhed, og vi ved, at det ikke behøver at være sølv eller guld, men at det også kan være muslinger eller fuglefjer eller okser. Det siger sig selv, at den vare, der skal være byttemiddel og værdimåler, helst skal kunne holde sig i ubegrænset tid og helst kun optage ganske lidt plads og have ringe vægt i forhold til værdien – helt bortset fra at dens knaphedsværdi skal være stor. Udviklingen fra tuskhandel over den værdifaste vare som værdimåler, d. v. s. over guld og sølv, til det uanselige substitut, som mange mønter og alle pengesedler må siges at være, har i Vesteuropa taget århundreder.

Grønland har måttet igennem samme udvikling – men på langt kortere tid og på et meget senere tidspunkt.¹

Man kan forbavses over, hvor meget den grønlandske udvikling har været overladt til sig selv – uden udnyttelse af erfaringer andre steder fra, uden koordinering med dansk pengevæsen. Denne ejendommelighed understreges yderligere af det forhold, at Danmark dengang jo ikke stod fremmed over for problemerne. Rigets styre havde faktisk erfaringer fra andre områder. Den første dansk-vestindiske mønt er præget i 1740, og den ældste kendte daterede mønt fra Trankebar er endog fra 1637. Der er vist ikke andet end det meget primitive grønlandske samfunds stærkt forenklede økonomi, der kan forklare, hvorfor Grønland i realiteten først fulgte efter i 1926 – med ringe chance for nogen langstrakt levetid for et grønlandsk mønt- og pengevæsen.

¹ Det grønlandske mønt- og pengevæsen er igennem årene behandlet i adskillige afhandlinger. Her kan især henvises til numismatikeren Johan Chr. Holms skrifter: *Grønlands Møntvæsen* (Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, april 1944), *Grønlandske Kreditsedler* (Tidsskriftet Grønland, oktober 1956) samt *Grønlandske Mønter* (Tidsskriftet Grønland, juni 1957).

Det er naturligt, at udviklingen på Grønlands østkyst kom så sent igang. Efter Gustav Holms ekspedition i 1883–85 oprettedes missions- og handelsvirksomheden i Angmagssalik som bekendt først i 1894. Her udsendtes straks „til lettelse for handelsbestyreren ved omsætningen med de indfødte . . . zinktegn med påstemplet værdi-angivelse i øremønt.“ Selv om disse blikstykker kun var „bestemte til omsætningsmiddel ved køb og salg med de indfødte“, var det dog en slags penge, og de virkede som sådanne – fra 1916 suppleret med dansk skillemønt og med de almindelige grønlandske creditsedler, som da allerede i nogen tid havde været i brug på vestkysten.

På vestkysten var pengevæsenet ikke fulgt nær så hurtigt i missions- og handelsvirksomhedens spor. Det ser ud til, at både danskerne og andre nationer, der færdedes på de kanter – især hollændere og engelskmænd – igennem meget lange tider har dyrket direkte tuskhandel vare mod vare – og ofte vist med megen frihed og stort spillerum for den enkeltes handelsdygtighed. Det illustreres af den ældste grønlandske generaltakst, som udsendtes i 1782 „for at stabilisere handelsforholdene“, hvilket vel må udlægges sådan, at det var tiltrængt, at der kom faste retningslinier for bytteforholdet. Listen over udhandlingsvarer, altså over de varer, der tilførtes fra Danmark, er ikke stor, men det, der gør denne takst interessant, er den omstændighed, at varerne ikke værdiansættes i penge men i spæk og skind m. m. For eksempel kunne man for en balje spæk erhverve 2 uløer eller 5 pund bly eller 1½ pund krudt eller 2 alen buksestof. Man må her erindre, at handelen, inden der blev anlagt „udsteder“ i distrikterne, foregik på den måde, at „købmanden“, d. v. s. den senere kolonibestyrer, med sin købmandsbåd drog ud på rigtige „togterejser“, hvor varerne medførtes i handelskister, og hvor omsætningen foregik ved tuskhandel.²

Det, som vi i dag kalder kontantbetaling, indførtes først kort efter århundredskiftet, altså efter 1800, da man i taksterne gik over til at ansætte indførte varer og grønlandske produkters priser i penge.

Man ser af de gamle indberetninger, at det var svært ved den rene tuskhandel at få byttet til at gå op. Man fik et indviklet mellemregnskab.³ Og til sidst blev alt dette så besværligt, at man simpelthen var nødt til at anvende penge i samhandelen. Således opstår i Godhavn i 1801 eller 1802 „et slags creditsedler på forskjelligt beløb i penge fra 10 rd. til 6 sk.“ Det menes at have været håndskrevne anvisninger, som er blevet tilintetgjort efter indløsningen, hvorfor intet eksemplar er bevaret. Men det var faktisk Grønlands første penge.

² Jfr. pastor H. Ostermann: »Fra arkivernes gemmer«, Det grønlandske årsskrift 1945.

³ Jfr. hos H. Ostermann – anførte skrift – beretningen om købmanden i Egedesminde, som allerede kort før 1800 indførte en slags værdimærker i form af sedler, hvorpå de leverede produkter blev noteret, så de først senere hen behøvede at blive byttet med varer ved kolonien.

Hundredkroneseddel (bredde 16,5 cm, højde 9,0 cm).

2. Officielle penge vinder fodfæste.

Nu var tiden moden til en indsats fra centralstyrelsen. I 1803 begyndtes for Juli-anehåb og året derpå for hele vestkysten udstedelsen af grønlandske pengesedler, som åbenbart altid blev kaldt kreditsedler, og som altid – indtil den dag i dag – i deres egen tekst benævnes anvisninger. Disse pengesedler blev trykt i København til brug overalt i Grønland fra „Handelen til indbyggerne, når disse selv hellere vilde modtage dem end varer“.⁴

Hvis det skete, at forsyningen med pengesedlerne slap op, så måtte man klare sig med håndskrevne anvisninger, som vides at være udstedt ved adskillige handelssteder. Meget tyder på, at det gik langsomt med overgangen til pengeøkonomien. Endnu i 1813 udtaler Danske Cancelli i en officiel rapport om Grønland, at „Varer der paa Landet bliver omtuskede med Varer, og Penge ikke bruges sammesteds i daglig Handel og Vandel.“

Langsomt synes man dog at have vænnet sig til de papirpenge, som – iøvrigt vist nok uden sidestykke noget andet sted – har haft en langt fastere position end mønter. Overalt i verden er mønter ellers gået forud for papirpengene, men i Grønland var papirpengene det egentlige omsætningsmiddel. Det behov for skillemønt, som der

⁴ Baggrunden for det nye seddelsystem findes i Collegial-Tidende for Danmark og Norge, 1803, nr. 15 og 16, hvori offentliggøres en fra Det kongelige Finans-Collegium til Majestæten (Chr. VII) afgivet »Forklaring over den grønlandske Handels Tilstand fra 1797 til 1801 m. v., samt de Forslag som ere skete til Grønlændernes Kaars Forbedring.«

derudover var brug for, har man på vestkysten til at begynde med og tilmed meget længe dækket med danske skillemønter.

Der er vist ikke meget at berette om udviklingen af det grønlandske pengevæsen i de efterfølgende 100 år. Nok udgives nu og da nye sedler — især når administrationen skifter navn — men principper og systemer ændres der intet i. En gennemgribende nyordning gennemføres først så sent som i 1926, da Grønlands Styrelse inddrager alle cirkulerende grønlandske pengesedler med hjemsendelse med sidste skibslejlighed i 1927, udsender nye sedler og samtidig indfører ensartede grønlandske skillemønter for hele Grønland — altså det system, som vi kender i dag, hvor grønlandske pengesedler eller anvisninger og grønlandsk skillemønt suppleres med dansk skillemønt.

3. Private penge i økonomiske enklaver.

Selv om dette er et overordentlig kort rids over pengevæsenets historiske udvikling i Grønland, bør for fuldstændighedens skyld nævnes, at der helt op i vor tid ved siden af statens pengevæsen har eksisteret privat udmøntning af penge og privat udstedelse af en slags pengesedler. Staten sikrede sig derved mod uønskede økonomiske kontakter mellem de enklaver, der opstod omkring visse koncessionerede erhvervsvirksomheder, og det stærkt prisregulerede og økonomisk lukkede kolonisamfund. De private virksomheder havde til gengæld en stor fordel ved en meget let og billig finansiering af deres lokale kapitalbehov. Bortset fra de mønter, der blev udgivet af Knud Rasmussen i Thule, er Kryolitselskabet i Ivigtut vel det bedst kendte eksempel. Selskabet udgav i eller kort efter 1859 den ældste, kendte grønlandske mønt. Foruden mønterne udgav selskabet anvisninger. Først så sent som 1. juli 1957 ophørte selskabet med anvendelse af de såkaldte Ivigtut-mønter, som indtil da havde været lovligt betalingsmiddel i Ivigtut.⁵ Selv A/S Nordafar, Færingehavn, har til sit interne og lokale behov brugt egne anvisninger indtil 1961.

Alle disse særordninger er i dag selvfølgelig afviklet. Tilbage står den særordning inden for dansk pengevæsen, der bygger på statsministeriets bekendtgørelse af 16. januar 1953 om betalingsmidler i Grønland. Herved blev „eneretten til at udstede, udsende og makulere grønlandske kreditsedler og mønter“ overdraget til Den kongelige grønlandske Handel. Samtidig slår denne bekendtgørelse fast, at „disse kreditsedler og mønter er i Grønland lovlige betalingsmidler mand og mand imellem og ved betalinger til og fra offentlige kasser, men kan ikke anvendes uden for Grønland.“

4. Kritikken mod det grønlandske pengevæsen.

Den ellers meget omfattende og dybtgående kommissionsbetænkning af 1950 siger intet og foreslår intet om pengevæsenet. Andre og mere realistiske, nok så håndgribe-

5 Jfr. KGH-Meddelelser, afsnit 7, gruppe 2, lb. nr. 13, 23. april 1957.

Halvtredskroneseddel (bredde 13,8 cm, højde 8,2 cm).

lige problemer trængte sig vel dengang på. Store samfundsøkonomiske spørgsmål kan jo heller ikke være forbundet med et pengevæsen, hvis funktion er så stærkt forenklet og så sekundær som det grønlandske, fordi det på alle punkter er en underordnet hjælpefunktion for det beskedne grønlandske erhvervsliv og i realiteten et meget lille appendiks til det danske pengevæsen.

Der kan i Grønland selvfølgelig aldrig blive tale om at føre pengepolitik i egentlig forstand – ikke i en overskuelig fremtid og slet ikke i dag, hvor den økonomiske indsats bestemmes af statens aktivitet, af statens bevillinger til anden aktivitet og af statens lånevirkomhed. For såvidt er det grønlandske „pengevæsen“ ikke et pengevæsen, men en kasse, der stiller de omsætningsmidler til rådighed, som statens aktivitet iøvrigt kræver. Den omstændighed, at KGH fik overdraget pengevæsenets administration, ligger helt på linie med tidligere tiders praksis, når statsadministration og erhvervsaktivitet blev skilt ad. Nogen principiel ændring i pengevæsenets karakter har dette selvfølgelig ikke medført. Man har udgivet de sedler og mønter, som omsætningen kræver.

For tiden er i Grønland kreditsedler – svarende til vore danske pengesedler – med et pålydende af kr. 5, 10, 50 og 100 i omløb – og derudover grønlandske mønter i værdi 25, 50 og 100 øre. Som skillemonet anvendes i alt væsentligt ikke de særlige grønlandske mønter, men almindelige danske mønter, d. v. s. 1, 2, 5, 10 og 25 øre. Alt dette er tekniske foranstaltninger, som intet har med egentlig seddelbankvirk-

somhed at gøre – og selvfølgelig er der heller ikke nogen, der drømmer dristige drømme om pengepolitiske udskejelser.

Når nu det grønlandske pengevæsen er en ren teknisk og iøvrigt en såre nyttig og i alle henseender fredelig institution, kan det vel forekomme noget ejendommeligt, at store kanoner køres frem mod det. Dette er ikke desto mindre tilfældet, og det er disse angreb, der skal være denne redegørelses egentlige emne.

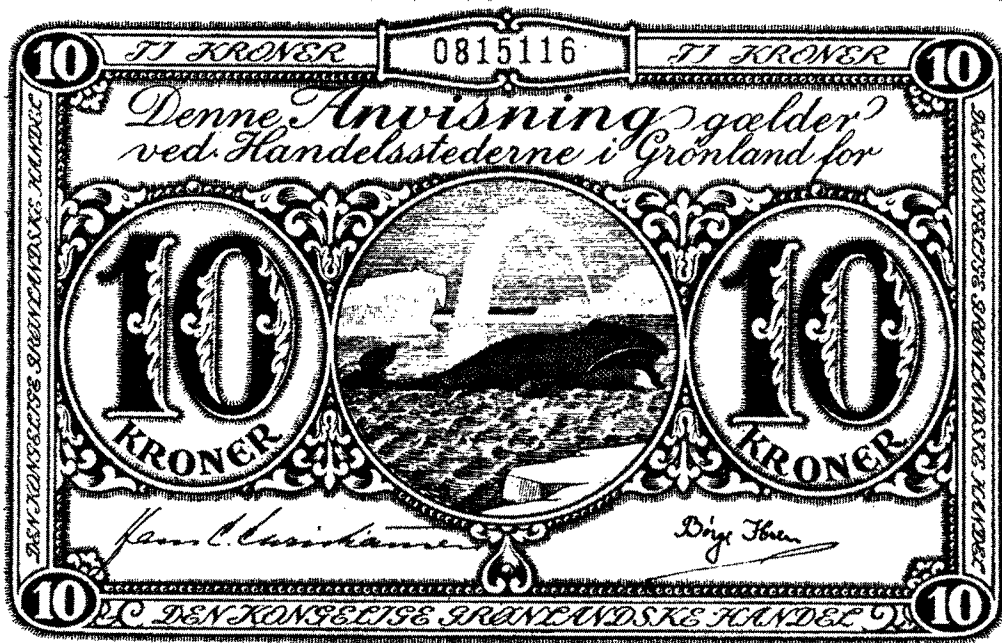
Det må jo erkendes, at det kan være overordentlig nærliggende, at spørgsmålet om den bestående ordnings hensigtsmæssighed rejses i en tid, hvor det er blevet et politisk program såvidt muligt at udrette alle de grønlandske særordninger, som ikke har et for alle synligt og acceptabelt formål, f. eks. i form af en væsentlig støtte til særlige grønlandske interesser.

På den anden side bør man ikke overse, at forholdene i Grønland stadig er ekstraordinære. For naturens vedkommende – med hensyn til områdets enorme udstrækning, de vanskelige kommunikationsforhold og den spredte befolkning – vil de vel altid være det. På samfundets områder sker derimod en tilpasning til den vestlige verdens forhold, men det foregår langsomt. Derfor må man gøre sig klart, hvilken funktion pengesystemet har specielt i det grønlandske samfund, om hovedfunktionen og bifunktioner udøves tilfredsstillende, eller om de samme eller bedre resultater måske kunne opnås ad andre følelsesmæssigt eller politisk mere acceptable veje.

Fra forskellige sider løbes der – formentlig ud fra sådanne overvejelser – for øjeblikket storm mod det særlige grønlandske pengesystem. Andre kredse tager problemstillingen mindre principielt, for ikke at sige mindre fanatisk. Men lad os prøve på at stille fordele og ulemper, angreb og forsvar op over for hinanden som grundlag for en vurdering af systemets hensigtsmæssighed eller mangel på samme. Et rimeligt udgangspunkt for en sådan vurdering vil vel være kritikken, der kan samles i en række hovedpunkter, som vil danne skelettet i følgende betragtninger.

5. Valutalovgivningen og importkontrollen.

Hele denne sag har jo meget snævre relationer til et vigtigt område i dansk økonomisk politik, nemlig valutaloggivningen, efter som valutalovene (bl. a. også den nugældende lov af 21/12 1957) både fastlægger reglerne for indløseligheden af Nationalbankens sedler og for foranstaltninger til regulering af indførsel og udførsel og fordeling af varer m. v. samt om betalingsforhold over for udlandet. Hverken Nationalbankloven eller valutaloven gælder for Grønland, men spørgsmålet om udvidelse af deres gyldighedsområde til også at omfatte Grønland har siden 1953 været rejst adskillige gange – både af finansministeren personligt og af Nationalbanken og handelsministeriet samt, efter at sagsområdet i 1960 blev overført fra handelsministeriet til finansministeriets forretningsområde, også af finansministeriet.

Tikroneseddel (bredde 12.9 cm, højde 8.3 cm).

Så længe KGH var den eneste, der importerede varer til Grønland, var problemstillingen meget enkel, efter som KGH som statsinstitution altid har konfereret med Nationalbanken eller andre kompetente myndigheder om indkøb fra udlandet til Grønland. En ny situation er her dog under udvikling, fordi private importører nu kommer ind i billedet – selv om Nationalbanken rent midlertidigt siden 1956 har medvirket ved bevillingsudstedelsen til de i Grønland bosiddende importører.

På den anden side må det også siges, at der rent principielt ikke kan ligge nogen som helst problemer i selve valutaloggivningen, da man jo i givet fald kan sætte de direkte relevante dele af denne lovgivning i kraft i Grønland. KGH har således under de forhandlinger, der er ført om dette spørgsmål, fremført som sin opfattelse, at der ikke kunne være noget i vejen for, at valutalovens kapitel II om importrestriktioner, III om valutabetaling og IV om administration af disse bestemmelser udstrækkes til også at omfatte Grønland. Derimod har KGH udtrykt afgørende betænkeligheder imod at sætte lovens kapitel I om indløseligheden af Danmarks Nationalbanks sedler i kraft i Grønland. Grunden til disse betænkeligheder er simpelt hen, at ikraftsættelse af disse bestemmelser i kapitel I ville være ensbetydende med, at udstedelsen af grønlandske kreditsedler måtte ophøre. Dette har man fra KGHs side frarådet foreløbig, fordi det ville kræve etablering af et omfattende og meget

bekosteligt kontrolapparat inden for både KGH og administrationen samt betydelig udvidelse af politiet og oprettelse af et egentligt told- og afgiftsvæsen i Grønland. Det er bl. a. disse spørgsmål, der skal belyses i det efterfølgende – helt bortset fra at de selvfølgelig også må blive genstand for indgående overvejelser i Grønlandsudvalget af 1960.

6. Den „nationale“ fare.

Fra visse sider er den tanke bragt ind i diskussionen, at systemet med et særligt grønlandsk pengevæsen skulle kunne rumme en „national“ fare – med andre ord, at det skulle kunne skade det dansk-grønlandske forhold, fordi det formodes efter hele sin oprindelse at være nøje knyttet til kolonitiden.

Nu kunne man jo minde dem, der ser kolonispøgelset i alle kroge, om, at der i de første 100 år af den såkaldte kolonitid slet ikke eller praktisk talt ikke eksisterede penge i Grønland. På den anden side betød indførelsen af pengeøkonomien heller ikke, at kolonitiden hørte op. Den realistiske sandhed er selvfølgelig den, at de to ting intet som helst har at gøre med hinanden. Alligevel kunne det jo være, at der rent psykologisk har dannet sig forestillinger, som – uanset om de måtte være vrangforestillinger – viste sig at være skadelige i nævnte retning. Hvis dette var tilfældet, kunne der selvfølgelig være god grund til at overveje ophævelse af systemet. Det er dog nok tvivlsomt, om denne påstand nu også er holdbar.

Hele denne tanke bygger formentlig på paralleller fra det færøske samfund. Ser man på forholdene verden over, så vil man i næsten alle isolerede samfund – som støtte for særlige økonomiske systemer eller som hjælp til løsning af særlige erhvervs-politiske opgaver – finde særlige pengesystemer. Foruden det grønlandske pengesystem findes således i dag inden for det danske statssamfund som særordning de færøske sedler. Reglerne herfor er fastlagt ved en lov af 1949, hvorefter det færøske pengevæsen henhører under statsministeriet og administreres i nøje kontakt med lagtinget. Bortset fra at færøske pengesedler ligesom de grønlandske fremstilles af Danmarks Nationalbank, og at de ligeledes er direkte ombyttelige med danske sedler, er en sammenligning vist vanskelig. Færingerne har under forhandlingerne om hjemmestyreloven lagt afgørende vægt på at få understreget „den særstilling, som Færøerne i national, historisk og geografisk henseende indtager inden for riget“, og deres statsretlige status som „et selvstyrende folkesamfund i det danske rige“ er blevet slået fast med megen omhu. Alt dette er jo lige stik modsat for Grønlands vedkommende, hvor man fra begge sider med nogenlunde samme omhu har søgt at „normalisere“, at gøre Grønland til en i alle henseender integrerende del af det danske rige.

Femkroneseddel (bredde 12,5 cm, højde 8,3 cm).

Der er uden tvivl et vist „nationalt“ og individualistisk element i den færøske ordning. På denne baggrund har ret naturligt den tanke kunnet opstå, om det grønlandske pengevæsen kunne virke i samme retning. Tankegangen må forekomme kunstig i Grønland, og den er vist heller ikke opstået der. Det er sikkert således, at ingen grønlænder føler mindreværd, fordi der eksisterer særlige grønlandske pengesedler. Tværtimod kunne det jo med samme ret betragtes som et privilegium. Forholdet er vel ganske enkelt det, at man i Grønland betragter pengesedler som en praktisk foranstaltning, uanset hvem der har udgivet dem, og uanset hvem der administrerer pengevæsenet, og at de grønlandske pengesedler derfor ikke hidtil har kunnet skade samhørighedsfølelsen. Det vil de heller ikke kunne gøre fremover, sålænge der kan gives en rimelig og for den grønlandske befolkning acceptabel forklaring for denne særordning – og en sådan fornuftig forklaring har man da hidtil kunnet give.

Debatten om det grønlandske pengevæsen er selvfølgelig – da den først og tildels på det her lige nævnte grundlag blev rejst offentligt – nået frem til landsrådet. Det skete i 1961. Konklusionen af denne drøftelse må forekomme noget usikker, fordi landsrådet ikke fik nogen rigtig drøftelse af og forklaring for motiverne til det særlige grønlandske pengevæsens eksistens. Derfor endte forhandlingen med en mere negativ konstatering, hvori man slog fast, „at der ikke er følelsesmæssige bånd, der

knytter sig til de grønlandske pengesedler“. Det må formentlig tolkes således, at hverken positive eller negative følelser gør sig gældende, og at systemet derfor køligt skal bedømmes og dømmes efter sin praktiske værdi – og det må da være nok til at mane det nationale spøgelse i jorden.

7. Sammenblandingen af omløbende betalingsmidler.

Det er jo en uomtvistelig kendsgerning, at der i disse år sker en vældig omlægning af hele det økonomiske liv i Grønland. Dette er ensbetydende med en tilnærmelse til danske forhold iøvrigt og med stadig nærmere økonomisk kontakt med de øvrige dele af riget. Det må give et mere livligt pengemæssigt og finansielt samkvem. Dette kan selvfølgelig føre til overvejelser, om tiden ikke er inde til også i Grønland at gå over til danske pengesedler og dermed afvikle det hidtidige system.

Herudover hævder man dog nu, at denne udvikling uundgåeligt medfører, at det i praksis bliver umuligt at undgå, at både danske og udenlandske betalingsmidler er i omløb i Grønland sideordnet med grønlandske kreditsedler. Man har til støtte for påstanden også anført, at dollarsedler også anvendes som almindeligt betalingsmiddel uden for de amerikanske baser.

Selv om adskillige dagblade har gjort meget ud af disse påstande, må de henvises til fantasiens verden. Selvfølgelig er fremmed mønt ikke i omløb i Grønland. Man kan finde fremmed valuta i privatfolks eje, men så afgjort ikke mere end hernede. Som autoriseret valutahandler køber KGH fremmed valuta fra passagerer m. m. i Sdr. Strømfjord og fra de hundredevis af fremmede skibe, der hvert år anløber grønlandske havne for proviantering, lægehjælp m. m. Disse anløb giver selvfølgelig også adskillige personlige kontakter og medfører vel også nu og da, at fremmed valuta skifter ejerskab – men ikke mere end hvad tilfældet er i havnebyer hernede. Det har intet at gøre med det egentlige seddelomløb. De fremmede penge havner hurtigt i Handelens kasser og går derfra direkte til Nationalbanken.

Hvad baserne angår, så er det jo sådan, at der fra de få amerikanske forlægninger i realiteten ikke kan sive penge ud til det grønlandske samfund. Det ligger baserne alt for isolerede til, og det er afstandene til de af grønlænderne beboede pladser gennemgående alt for store til.

Også for danske penge ligger forholdet ganske enkelt – uden trussel mod det danske riges pengepolitik eller valutapolitik. Grønlandske kreditsedler er nok eneste lovlige betalingsmiddel i Grønland, men det har hidtil ikke ført til et så goldt principrytteri, at man ligefrem skulle nægte at modtage den danske nationalbanks sedler. De modtages selvfølgelig – noget andet ville være ganske urimeligt – men reglen er så afgjort, at de ikke sættes i omløb i Grønland igen, og KGHs kasser har strenge ordrer til ikke at gøre det.

Det skal erkendes, at dette ikke blot sker for hellige princippers skyld, men også af den ganske praktiske og i høj grad „kontante“ grund, at KGH ikke må have egen kapital, men må låne hver krone, som der er brug for, på finansministeriets konto i Nationalbanken, hvor pengene skal forrentes. Det gælder derfor om at skrabe sammen, hvad vi kan, af danske kroner for at sende dem tilbage til Nationalbanken, hvorved der spares på de enorme rentebeløb, der belaster både forsyningstjenestens og produktionens regnskab.

8. Forskelsbehandling af statsdrift kontra privat drift.

Dermed når vi til en yderligere indvending mod det bestående pengesystem, nemlig denne, at KGHs seddeludstedelse skulle give KGH en fortrinsstilling i konkurrencen med det private erhvervsliv. Det mener man ikke kan være ønskeligt længere. Hvis det var så enkelt, kunne man jo nok blive enige, men så enkle er de berømmelige grønlandske forhold jo sjældent.

Det er rigtigt, at den bestående ordning giver Handelen en lille økonomisk fordel, nemlig den rentebesparelse, der opnås ved at kassebeholdningerne ved samtlige handelssteder ikke forrentes, d. v. s. at Handelen af den omløbende pengemængde kun forrenter den del, som ikke befinder sig i Handelens egne kasser. Dette har man anset som rimeligt, fordi pladsernes isolerede beliggenhed og de kraftige sæsonudsving i fangst og især fiskeri nødvendiggør, at der opretholdes relativt meget store kontantbeholdninger.

Hvor meget det betyder, fremgår af følgende oversigt over cirkulerende pengemidler i Grønland:

	<i>Pengeomløb</i>	<i>Kassebeholdning</i>	<i>Difference</i>
	mill. kr.	mill. kr.	mill. kr.
	pr. årets udgang	pr. årets udgang	
1953	5,9	4,9	1,0
1954	6,7	5,4	1,3
1955	8,7	7,1	1,6
1956	9,4	7,4	2,0
1957	9,7	7,5	2,2
1958	10,0	7,3	2,7
1959	12,3	9,4	2,9
1960	14,6	10,9	3,7
1961	17,0	12,3	4,7

Hvis de i midterste kolonne nævnte reservebeholdninger skulle forrentes, ville rentemerudgiften – selv med den fordelagtige rentesats, Handelen betaler i dag – formentlig beløbe sig til ca. 350.000 kr. årligt, som – hvis grønlandske kreditsedler

erstattes med nationalbank-sedler – på den ene side ville forøge Nationalbankens indtægter og på den anden side forhøje Handelsens udgifter.

Af dette rentebeløb ville ca. 150.000 kr. blive pålignet forsyningstjenesten og ca. 200.000 kr. produktionsvirksomheden. For forsyningstjenestens vedkommende ville dette selvfølgelig ikke kunne øve indflydelse på konkurrenceforholdet til private handlende, men det ville være et bevillingsspørgsmål, idet tilskuddet til denne gren af Handelsens virksomhed i så fald måtte søges forhøjet. Man må her huske, at det tilskud, som over Handelsens drift gives dels til billiggørelse af konkrete varer over hele Grønland og dels for at forsyne udstederne til samme priser som byerne, i forvejen ikke er så lidt højere end det tilskudsbeløb, der refunderes af staten.

For de grønlandske erhververe ville de 200.000 kr. derimod betyde en alvorlig belastning på produktionsvirksomhedens regnskab.

9. Kontrollen med statens beholdninger.

Det gamle handelsmonopol, som tilsigtede en særlig beskyttelse af det grønlandske samfund, kunne i nogen grad værgе sig mod forstyrrende indflydelse ude fra ved opretholdelse af et særligt grønlandsk pengevæsen. Den gang fandtes ingen huller i systemet, og derfor vanskeliggjorde det ikke blot regulært økonomisk samkvem, men også smughandel, og det betød samtidig en væsentlig støtte for den interne kontrol med virksomhedernes beholdninger.

Der er næppe tvivl om, at det særlige grønlandske pengesystem altid har haft stor betydning for denne kontrol med statens beholdninger af både penge og varer. De store afstande i rum og tid og de vanskelige klimatiske forhold gør det overordentlig besværligt og ofte umuligt at føre den rutinekontrol, som ville være naturlig under mere normale forhold. Det kan føre svage sjæle i fristelse, og svage sjæle findes overalt. I denne situation har den kontrol, der ifølge hele pengesystemets karakter næsten af sig selv følger med alle pengetransaktioner, været af stor betydning, og derfor har der inden for KGH, der har disse administrative problemer tæt inde på livet, været tilbøjelighed til at mene, at man kunne udskyde den tilpasning af det grønlandske pengevæsen til det danske, som selvfølgelig må komme.

Det må dog erkendes, at denne argumentation i dag i andre kredse ikke kan påregne at få tilkendt nogen større vægt – og slet ikke hvis problemet lægges op til en principiel politisk debat. Man vil simpelthen kræve andre kontrolsystemer, som kan etableres i dag med de bedre kommunikationsforhold – selv om de vil være langt mere kostelige. Synspunktet har dog spillet en vis rolle i tidligere debatter, og derfor være det nævnt for fuldstændighedens skyld – og som forberedelse til de regninger, der må komme siden hen fra både Handelen og administrationen – og politiet i anledning af den nødvendige betydelige udvidelse af kontrolapparatet.

Grønlandske mønter i brug i dag, alle vist med for- og bagside og i fuld størrelse.

10. Pengesystemet og det grønlandske afgiftsvæsen.

Tilbage som en af de væsentligste indvendinger mod omgående ophævelse af det grønlandske pengesystem bliver den manglende eksistens af et grønlandsk told- og afgiftsvæsen. Det er muligt, at vi inden længe kommer til at nærme os dette spørgsmål også fra en helt anden side, nemlig i forbindelse med drøftelserne om Danmarks tilslutning til det europæiske fællesmarked.

Som bekendt eksisterer i Grønland i dag ingen told – og derfor heller ikke noget toldvæsen. Hvis Danmark og dermed Grønland går ind i Fællesmarkedet, synes der ikke at kunne være tvivl om, at det så bliver nødvendigt at trække den fælles ydre toldmur over for tredieland også uden om Grønland. Det vil selvfølgelig kræve et eller andet toldvæsen, som man næppe vil kunne lægge ind under KGH, der selv er storimportør. Der kan heller ikke være nogen fornuftig mening i at lægge en så kompliceret specialopgave på andre eksisterende grønlandske instanser, som alle er lige ukyndige på området. Derfor vil det i samme øjeblik blive aktuelt for departementet for told- og forbrugsafgifter, at det udvider sit virkefelt til Grønland. Det er ganske vist en ny situation, men den er slet ikke urealistisk længere.

Hvis først departementet for told- og forbrugsafgifter har sit virke i Grønland, må det være naturligt at rejse det spørgsmål, om samme departement så ikke også bør overtage administrationen af de grønlandske forbrugsafgifter. Det skal erkendes, at hele systemet i dag overhovedet ikke er indrettet herefter, men så må det vel være naturligt at ændre systemet.

Det nuværende system arbejder nemlig på den yderst enkle og administrativt meget billige måde, at KGH for praktisk talt alle afgiftsvarer er eneimportør til Grønland. Der skrives ingen tolddeklarationer og laves ingen afgiftsafregning for hver eneste lille sending, men afgifterne beregnes summarisk for længere perioder under ét. Det giver en såre enkel og meget billig administration.

Systemet er dog svagt, fordi der praktisk talt ingen kontrol finder sted med de mange skibe, der anløber grønlandske havne – og rent personalemæssigt har Handelen ingen mulighed for at udøve en sådan virkelig effektiv kontrol.

Her har det særlige grønlandske pengevæsen hidtil kunnet virke som sekundært kontrolapparat. Vel kan man ikke udelukke, at danske pengesedler kan opsamles i et begrænset omfang og muliggøre betaling for indsmuglede varer – og visse overførsler kan måske også ordnes over det bestående pengeoverførselssystem. Det almindelige indtryk har dog været, at der er grænser for mulighederne i dag ad disse veje, og at en virkelig omfattende smugling hæmmes betydeligt og måske forhindres helt af den omstændighed, at grønlandske pengesedler ikke kan omveksles frit, men at omveksling skal finde sted ved KGHs kasser. En kendsgerning er det i al fald, at man i flere tilfælde netop ad denne vej har kunnet afsløre omgælgelser af det grøn-

landske afgiftssystem. At man inden for KGH alene af den grund tillægger eksistensen af det særlige grønlandske pengesystem betydelig vægt er sikkert forståeligt. Men det erkendes til gengæld også, at det ikke er sikkert, at man i politiske kredse vil give dette spørgsmål samme vægt. Det er dog sikkert, at ophævelse af det grønlandske pengesystem vil kræve en betydelig udbygning af kontrollen med indførslen til Grønland af afgiftsbelagte varer – formentlig i en sådan grad, at der bliver tale om et egentligt afgiftsvæsen. Til syvende og sidst står her altså et principspørgsmål over for et omkostningsspørgsmål, og i sådanne situationer plejer principspørgsmålet at have en vis styrke. Dette vil selvfølgelig endnu mere være tilfældet til den tid, når tilslutning til Fællesmarkedet alligevel gør det nødvendigt at oprette et bekesteligt toldoprævningsystem.

11. Pengevæsen og sparekassevirksomhed.

I KGHs regnskaber har pengevæsen og sparekassevirksomhed hidtil været kædet sammen. Det har været ét regnskab. De væsentlige regnskabstal, som i sammenlignelig form først foreligger fra 1955, fremgår af nedenstående oversigt:

Indtægter og udgifter · Det grønlandske pengevæsen

(i 1.000 kr.)

	1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955
<i>Indtægter:</i>							
Renteindtægter	883,5	661,1	526,7	451,4	475,1	465,8	170,4
Anvisningsgebyrer	6,7	7,2	10,6	13,4	7,0	4,8	2,4
Gebyrer ved salg af mønter m. v.	2,0	0,1	0,8	1,0	0,7	1,3	0,6
Samlet indtægt	892,2	668,4	538,1	465,8	482,8	471,9	173,4
<i>Udgifter:</i>							
Lønninger, honorarer etc.	172,6	94,7	85,9	79,4	90,2	77,9	107,4
Kontorholdsudgifter	58,0	56,2	38,5	36,8	32,9	61,9	21,6
Forrentning af sparernes indskud	487,3	463,9	436,8	283,1	196,5	360,4	278,2
Andel i fælles ledelses- og tilsynsomkostninger	168,2	73,6	65,9	107,4	65,1	55,0	57,9
Samlede udgifter	886,1	688,4	627,1	506,7	384,7	555,2	465,1
<i>Driftsresultat:</i>							
Underskud		20,0	89,0	40,9		83,3	291,7
Overskud	6,1				98,1		

En egentlig forretningsmæssig vurdering kan disse tal næppe give anledning til. Dog kan her bemærkes, at regnskaberne fremtidig vil blive adskilt som led i bestræ-

belserne for mere og mere at normalisere bankvæsenet for derved at gøre det modent til overdragelse på private hænder. Hertil hører også en nært forestående etablering af egentlig udlånsvirksomhed baseret på sparekassernes indlån.

Det er muligt, at man også herudover i de kommende drøftelser vil kæde pengevæsenet og bankvæsenet sammen. De forhandlinger, som KGH i løbet af de senere år har ført med danske sparekasser og banker om normalisering af både indlåns- og udlånsvirksomheden har fundet en meget positiv modtagelse, som meget hurtigt kan føre frem til en nyordning på dette område, der igen kan gøre det ønskeligt også at normalisere pengevæsenet – så meget mere som det må formodes, at Nationalbanken aktivt vil medvirke ved disse nydannelser.

12. Fremtidsperspektiver?

Situationen i dag kan vel gøres op på den måde, at der på den ene side er stærke ønsker om at „normalisere“ også på pengevæsenets område, men at der på den anden side også er forståelse for, at en sådan normalisering på grund af de særlige geografiske og økonomiske forhold i Grønland endnu vil være forbundet med tekniske problemer, som det kan volde vanskeligheder at løse.

Som tidligere nævnt, gik den ellers så grundige betænkning af 1950 fuldstændig uden om pengesystemets problem. Man så vel ikke engang noget problem i det. Der er siden sket rent administrative ændringer og regnskabsmæssige omlægninger, men det har også været det hele. Denne gang vil der inden for Grønlandsudvalget af 1960 nok være et bredt ønske om at gå videre, en trang til at „normalisere“ også på dette område. Det kræver positiv medvirken fra Nationalbanken samt fra bankerne og sparekasserne, men der er næppe tvivl om, at man for at nå længere frem, vil være indstillet på at finde praktiske løsninger, der kan gøre overgangen acceptabel både arbejdsmæssigt og regnskabsmæssigt.

Det grønlandske pengevæsen er en lille morsom facet i den mangfoldighed af særlige forudsætninger og usædvanlige forhold, der giver Grønland og det grønlandske samfund sit fascinerende særpræg. Det vil ikke gøre gavn, men på den anden side heller ikke større og uoverskuelig skade at opgive det. Derfor bliver pengevæsenet nok en af de ting, man vil ofre til ære for dem, som kræver ensretning og såkaldt normalisering i et samfund, hvor næsten alt er anderledes og meget er unormalt.